

Kosovelovi Integrali in filozofska misel F. Nietzscheja

Kosovelova zbirka Integrali se s svojimi miselnimi izhodišči navezuje na filozofsko misel F. Nietzscheja. Nietzschejeva zahteva po Čezčloveku, ki bo oblikoval novo podobo Evrope, je zaživela tudi v integralni poeziji S. Kosovela. Integral, ki pomeni v matematiki nekaj kvaliteto novega, novo funkcijo, ki jo dobimo s pomočjo nizanja neskončno majhnih spremenljivk, dobi v Kosovelovi poeziji prav te razsežnosti: vrsta pozitivnih sprememb lahko privede do nove etične podobe Evrope. Novo podobo Evrope pa je v Kosovelovi poeziji mogoče zaznati tudi s tistimi spremembami starih vrednot, ki jih navaja F. Nietzsche v svojih delih: Onstran dobrega in zlega, Rojstvo tragedije, Tako je govoril Zaratustra. Rešitev Evrope pa je zaupana dejavnemu nihilistu, Čezčloveku.

Kosovelova pesniška zbirka Integrali nedvomno predstavlja osrednji del pesnikovega umetniškega snovanja hkrati pa tudi izjemnost v slovenski literaturi. Kosovelova integralna poezija namreč odstopa od znanih in ustaljenih pesniških oblik in se s svojo inovativnostjo vključuje v evropsko literarno dogajanje 20. stoletja. Slovenska literarna zgodovina¹ se je mnogokrat ustavila ob vprašanju nove pesniške forme v Integralih in med drugim ugotavljala tudi neskladnost med časom in formo. To pomeni, da zgodovinsko burni čas ekspresionizma nikakor ni bil primeren za tradicionalno pesniško obliko. Literarna zgodovina odkriva tudi sorodnosti in povezave med Kosovelovim in evropskim konstruktivizmom in opozarja na dejstvo, da se poezija spreminja v klic, v krik po novem človeku, ki bi razrešil kaotično situacijo Evrope, ujete v tragiko prve svetovne vojne. Pri tem pa literarna zgodovina ne precizira odgovora na vprašanje, kdo je pravzaprav novi človek, po katerem kličejo ljudje, ki izgubljajo orientacijo v plesu nasilne smrti. Podoba novega evropskega človeka, ki je postavljena v središče Kosovelove integralne poezije, je podoba človeka, kot jo oblikuje filozofska misel F. Nietzscheja. To je tista misel, ki je v velikem zamahu zajela Evropo v njeni tragični situaciji in dobila svoj odmev tudi na Slovenskem, na zgodovinsko in nacionalno ogroženem ozemlju v času prve svetovne vojne. Zato se naše razmišljanje ustavlja ob vprašanju, kako je Nietzschejeva misel vplivala na pesnika majhnega ogroženega naroda, ki mu zgodovinski boj za oblast pripravlja pogin. Prostor ne dopušča interpretacije celotne pesniške zbirke, zato se bo potrebno omejiti na tista besedila, ki se najbolj neposredno navezujejo na Nietzschejevo misel o novem evropskem človeku, človeku take akcije, ki bi spremenila zgodovinsko in etično podobo Evrope. Novi evropski človek, ki se razkriva v Nietzschejevih delih Volja do moči, Onstran dobrega in zlega, Tako je govoril Zaratustra, vstopa v času prve vojne in po njej v evropsko literaturo in tudi v poezijo S. Kosovela.

O vplivih Nietzschejeve filozofske misli na mlado generacijo intelektualcev in besednih umetnikov v času prve vojne, je obširno spregovoril V. Bartol v svojem eseju Nekaj opažanj o zgodovinskem čutu in filozofiji dobe². Ko razmišlja o mladi generaciji, ki je v času pred prvo vojno in po njej trepetala za usodo slovenskega naroda, še posebej za usodo ogrožene Primorske, izpostavi ugotovitev, kako se je žrtvovana generacija silovito oklepala misli o novem človeku, človeku dejavne akcije, ki bi rešil Evropo pred tragiko pasivnega nihilizma. V taki zgodovinski situaciji, zapiše Bartol, je z vso močjo zaživela Nietzschejeva misel o novem evropskem človeku, o titanskem nadčloveku, ki bo na starih ruševinah zgradil novo podobo Evrope. Misel o novem evropskem človeku, ki bo spremenil etično podobo

¹ A. Ocvirk, S. Kosovel in konstruktivizem (uvodna študija v zbirko Integrali), CZ, Ljubljana, 1984

² Zdravec, Zgodovina slovenskega slovstva V-VII, Maribor, 1970-72

Evrope, pa je tudi osrednja misel Kosovelovih Integralov. Kakšna je podoba novega človeka, titanista, človeka velike akcije, je razvidno iz besed preroka Zaratustre, ki nagovori množico z besedami: »Ich liebe den, welcher seine Tugend Liebt; den Tugend is wille zum Untergang.«³ Kakšna je po teh Zaratustrovih bedah podoba novega človeka, ki ljubi svojo krepost, ker je pot do propadanja? Kakšno propadanje ima v mislih Zaratustra takrat, ko nagovori množico z besedami Čezčloveka? Na ta vprašanja bo potrebno odgovoriti prej, preden bomo vstopili v Kosovelovo integralno poezijo prevrednotenih vrednot.

V filozofskem spisu Volja do moči, ki ima podnaslov O prevrednotenju vrednot, spregovori Nietzsche o Evropi kot prostoru nihilizma, prostoru odsotne biti. Evropski nihilizem razlaga Nietzsche z dveh vidikov: z vidika pasivnega in z vidika aktivnega nihilizma. Pasivni nihilizem razume kot popolno utrujenost duha, kot dekadentno vseenost, brezcilnost, kot pristanek na odsotno bit. Zato je po Nietzschejevem mnenju pasivni nihilizem najnevarnejša »kužna rana«, ki vodi Evropo v totalni propad. Nasproti pasivnemu pa postavlja Nietzsche aktivni nihilizem, ki ga imenuje tudi »sila razdejanja«, njegov nosilec pa je ekspanzivni nihilist, človek totalne akcije, ki bo edina lahko prevrednotila staro podobo Evrope; ta je namreč ukinila bit kot edino pozitivno bivanjsko in etično naravnost. Novo podobo Evrope zaupa Nietzsche ekspanzivnemu nihilistu, ki bo z voljo in močjo vstopil v akcijo za etično preobrazbo evropske družbe. Volja in moč sta tisti temeljni vodili ekspanzivnega nihilista, ki se odloča za totalno akcijo proti pasivnemu nihilizmu. Njegova prizadevanja bodo toliko bolj uspešna, kolikor bolj bodo sledila najvišji zahtevi volje, ki se imenuje samožrtvovanje za preobrazbo človeštva. Nietzsche priznava, da je ta stopnja volje in moči nedvomno najtežja in najzahtevnejša, vendar pa je tudi edina, ki lahko razbije tragično vseenost evropske družbe v njenem pasivnem nihilizmu. Samožrtvovanje je tista poslednja stopnja akcije, ki jo zmorejo le izjemne osebnosti; Nietzsche jih imenuje »norci, fanatiki, ekstremisti«. Imenuje jih »božanski«, da jih tako označi z besedo, ki pomeni njihovo izstopanje iz povprečja. Fanatiki, ekstremisti, umetniki, norci, so namreč tisti redki posamezniki, za katere Nietzsche ugotavlja, da jih vodi emocionalnost, tista temeljna človeška komponenta, ki se je izgubila v Evropi potem, ko je bit utonila v pozabo. Fanatiki, ekstremisti, umetniki, skratka, norci, se nikoli ne omejujejo z ozkimi racionalnimi okviri, z družbeno preračunljivostjo, ampak se vržejo v akcijo, katere najvišja stopnja je samožrtvovanje. Samo taki iskalci nove podobe Evrope lahko prestopijo bivanjsko mejo, kot je razvidno iz Nietzschejevega filozofskega dela Onstran dobrega in zlega. Onstran dobrega in zlega je namreč tisti prostor, ki bivanjskega presega, ga transcendirata in pripravlja prihod biti kot temeljne človekove pozitivne naravnosti. Ekspanzivni nihilist, človek odločilne akcije, lahko prestopa mejo in vstopa onstran dobrega in zlega, saj je človek svobodnega duha in iskalec velike samote, v kateri se svobodni duh lahko oblikuje in zaživi. Iskalci nove Evrope so zato iskalci velike samote, ki jo Nietzsche imenuje »najgloblja samota«. Šele v veliki samoti se človekov duh lahko osvobodi vse bivanjske navlake, se očisti in pripravi za svoje novo poslanstvo. V veliki samoti lahko nosilci velikega duha snamejo svojo masko, za katero so se morali skrivati pred množico, ki ni bila naklonjena njihovim dejanjem. Vsi veliki duhovi so osamljeni, so ljudje razočarani in strtih src, zato je Nietzsche zapisal misel, da moramo biti spoštljivi do mask, ki jih nosijo med množico veliki samožrtvovalci, emocionalni ljudje, ki so največkrat predmet družbenega posmeha. Ironija, s katero se morajo srečevati, pa ima svoj izvor v tem, da vsi veliki duhovi izpostavljajo za najvišje etično načelo človeško vest. Nietzsche razlaga človeško vest kot temeljno bivanjsko odgovornost v smislu so-biti kot skrbi za drugega in s tem v zvezi tudi kot razkrivanje nepravilnosti posameznikovih družbenih dejanj. Vsa temeljna človekova dejanja, vse temeljne odločitve, bi morale biti odločitev vesti, ki je vedno odločitev za bit; bit pa v Nietzschejevi filozofski misli simbolizira Dioniz, trpeči človek. Dioniz, simbol arhaične grške biti, je temelj, iz katerega oblikuje Nietzsche novo

³ V. Bartol, Nekaj opazanj o zgodovinskem čutu in filozofiji dobe, Razgledi, Trst, 1952

podobo evropskega človeka - emocionalnega samožrtvovalca. Nietzsche imenuje Dioniza z besedami »genij srca« in »podganar vesti«, ki presvetli sleherni kotiček človeške vesti tako, da postane bivanjska skrb, da je naravnana k so-bitu. Dionizični čas, ki ga oživlja Nietzsche v svojih filozofskih delih, je bil predvsem čas grškega polisa, v katerem sta prevladovala dva temeljna elementa človekovega bivanja: agon kot največje tveganje za lastno popolnost in kalogatija kot enotnost lepote in plemenitosti. Sam Dioniz pa je Nietzscheju podoba človeka s temnim jedrom trpljenja, ki se mora izpovedati v glasbi. Trpeči človek, človek velikega svobodnega duha, pogumni samožrtvovalec, skratka dionizični človek, je podoba Čezčloveka, ki bo rešil Evropo v njenem nezadržnem etičnem propadu, ko je bit pokopana pod bivanjsko navlako boja za oblast, pod manipulacijo in dekadentsko vseenost. Taka podoba dionizičnega človeka postane ponovno aktualna v ogroženem času prve vojne in po njej, ko se Evropi podirajo etični temelji, in ko postane nasilna smrt temeljna resnica bivanja. Nietzschejev Čezčlovek je namreč veliki ohranjevalec življenja ne pa njegov uničevalec, je »genij srca« in trpeči samožrtvovalec, človek svobodnega duha, prežet z največjim tveganjem, s katerim stopa na pot evropske preobrazbe. Tako podobo dionizičnega človeka, ki stopi v boj za »prevrednotenje vrednot« stare Evrope, oživlja tudi Kosovelova integralna poezija.

Ko se približamo Kosovelovi integralni poeziji, se moramo najprej vprašati o integralu kot čisto matematičnemu pojmu, da bi v definiciji integrala odkrili tisto, kar je vodilo pesnika v tako inovativno poezijo, ki je bila za slovenski prostor gotovo nekaj izjemnega. V matematičnem pogledu pomeni računanje z integrali nizanje neskončno majhnih spremenljivk, kar pomeni, da se s postopkom integrala dobi nekaj kvalitetno novega. V matematiki je to nova funkcija, v filozofskem pogledu pa nova vrednota v smislu »prevrednotenja vrednot«. Ta postopek, iskanje nečesa kvalitetno novega, iskanje novih vrednot, je treba upoštevati pri interpretaciji Kosovelovih integralov in se pri tem ustaviti ob tisti filozofiji, ki jemlje v svoje izhodišče »prevrednotenje vrednot«; to pa je filozofija F. Nietzscheja. Kosovelov integral, nova podoba besedne umetnine, opozarja na nujnost prevrednotenja prav s postopkom konstrukcije: z nizanjem neskončno majhnih spremenljivk, ki vodijo k enemu samemu cilju: k novi etični podobi Evrope. Stara celina se mora zrušiti skupaj s svojimi starimi vrednotami, da se bo lahko osnovala nova podoba Evrope, ki bo temeljila na prevrednotenih vrednotah, na novih etičnih temeljih, ki jih bo oblikoval dionizični človek, veliki svobodni duh, novi iskalec arhaične grške biti, človek agona in kalogatije, neustrašni samožrtvovalec. S temi mislimi se je treba približati Kosovelovi integralni poeziji. Ker prostor ne dopušča interpretacije celotne zbirke Integralov, se bo potrebno omejiti na tista besedila, v katerih je nujnost prevrednotenja najbolj izrazito predstavljena. V izbor so zajeta naslednja besedila: KONS 5, Jaz protestiram, Jubilej, Solze mask, Majhen plašč, Opuščene, Pesem št. X, Kons: XY, Kons: Z ter pesem Ura žalosti.

Besedilo KONS 5 prinaša že v samem začetku pesnikov odnos do materialnih vrednot evropske družbe, do temeljnih vrednot, ki jih Kosovel poimenuje s slabšalnico, ko zapiše: »Gnoj je zlato in zlato je gnoj.«⁴ Materialna vrednost, kot je zlato, postane izrazito negativna, saj se izenači z gnojem in sicer v tistem najbolj pejorativnem pomenu smradu in lenobnega razpadanja. Gnoj in zlato se pesniku izenačita, zato lahko zapiše: $Oboje = 0, 0 = \infty, \infty = 0$. Matematična simbolika, ki je vključena v samo jedro integrala, opozarja na nujnost prevrednotenja vrednot, ki se imenujejo materialne vrednote. Kosovel najprej zapiše verz: $Oboje = 0$. Gnoj in zlato, zlato in gnoj sta izenačena z ničlo, ki v matematiki predstavlja vrednost, v filozofskem pogledu pa je ta vrednost dejansko vrednota sodobne družbe, ki se krčevito oklepa svojega smrdljivega zlata. Tragika pa je v tem, da je to smrdljivo zlato, ki je izenačeno z gnojem, nekaj neskončno prisotnega, je neskončna, večna vrednota človeške družbe. Prav to tragično spoznanje vodi pesnika, da nadaljuje z verzom: $AB < 1, 2, 3$.

---

⁴ F. Nietzsche, Tako je govoril Zaratustra, SM Ljubljana, 1974

Simboli A, B, C... so matematični simboli za spremenljivke, medtem ko so števila 1, 2, 3 konstante. V Kosovelovi pesmi pa je potrebno matematične simbole razložiti s filozofskega stališča prevrednotenja vrednot, kar pomeni, da so spremenljivke manjše od konstant, ali povedano drugače: evropska družba ostaja nespremenjena v svojih trdnih konstantah, v smrdljivih materialnih vrednotah, ki jih pesnik ponovno ironizira v zadnji kitici, ko zapiše: »Kdor nima duše, ne potrebuje zlata, kdor ima dušo, ne potrebuje gnoja.«⁵ Iz ničevosti in smradu materialnih vrednot izpostavi pesnik dušo kot vest, kot skrb za bivanje, kot skrb za so-bit. Kosovel torej izpostavi tisto emocionalno človeško jedro, ki naj bo temelj nove etične podobe Evrope. Samo človek, ki ima visoko razvito svojo lastno vest kot bivanjsko odgovornost, ne bo zapadel v vseenost, ampak bo pripravljen na protest.

Pesem Jaz protestiram je klic vesti takega človeka, ki ne more pristati na bivanjsko vseenost, na evropski prostor ničevih materialnih vrednot. Pesnik se postavi v vlogo upornika in sredi nihilistične meščanske družbe zavzame držo progresivnega nihilista. Njegov krik: Jaz protestiram! Je protestni krik proti blazirani nihilistični Evropi v času po prvi vojni. Pesnik protestira proti pasivnemu nihilizmu, proti dekadentstvu, proti brezciljnemu posedanju po kavarnah in barih, ker se zaveda, da je za nacionalno rešitev potrebna ljubezen; ne taka ljubezen, ki ima značaj erotike, ampak dejavna ljubezen, ki je ljubezen do rušenja starih temeljev Evrope. Dejavna ljubezen je v svojem najglobljem pomenu »schenkende Tugend«, ljubezen do »prevrednotenja vrednot«. Vrednotam meščanske družbe, vrednotam njenega pasivnega nihilizma, je namenjen pesnikov protest. Namenjen pa je tudi vsem tistim, ki jih Kosovel imenuje »brezciljni Slovenci«. Brezciljni Slovenci so namreč tista tragična družbena resnica, ki ji je namenjena pesem Jubilej.

Jubileji so že dolgo družbene stalnice, ki jih Kosovelovo besedilo boleče ironizira s tem, ko postavlja neposredno drug ob drugega praznik in delavnik. Bleščeče in prazne jubilejne fraze, ujete v veličastne govore, v članke, v fotografije, so drastično nasprotje tragični realnosti delavnika, katerega čas je ujet v bivanjsko brezizhodnost. Čas delavnika je čas praznosti pasivnega nihilizma, ki ga bleščeče jubilejne fraze skušajo zaman prikriti. Resnica pasivnega nihilizma je tragična resnica brezciljnosti, melanholije, meglene sedanjosti in meglene bodočnosti. Kolikor bolj se sodobna družba predaja jubilejnim praznovanjem, da z njimi potrdi svoj obstoj, toliko bolj se bivanjski prostor napolnjuje s pasivnim nihilizmom. Zato se Kosovelova pesem izteče v klic, v ukaz po novem človeku, po »jasnem obrazu«, ki bi s svojim sijajem presvetlil bivanjski nihilizem. Pesnih odločno nakaže pot, ki vodi iz pasivnega nihilizma; ta pot pa se imenuje žrtev in delo. Z mislijo na žrtvovanje in na akcijo se Kosovel ponovno vrne k tisti Nietzschejevi zahtevi, ki vidi rešitev Evrope v samožrtvovanju in v dejavni akciji, ki bi do tal porušila nihilistične vrednote evropske družbe. Kosovelov klic po novem, jasnem obrazu je klic po ekspanzivnem nihilistu, ki bo z odločno kretnjo porušil laž evropskih jubilejev. Ekspanzivni nihilist je prisoten tudi v Kosovelovih besedah protesta, v njegovem integralu Jaz protestiram.

Pesnik protestira v imenu ekspanzivnega nihilista proti blazirani evropski družbi in njenim nihilističnim vrednotam. Pasivni nihilizem je zmaličil sleherno etično držo evropskega človeka, zato se je bivanjski prostor spremenil v prostor človeške bolečine in nacionalnega propada. Iz tega prostora se sliši pesnikov protest, protest človeka, ki samega sebe imenuje »propadlega naroda propadli sin«. Pesnik se zaveda, da je protestni krik prešibak za spremembo bivanjskega prostora, zaveda se, da bi morala biti akcija upornika drugače zasnovana, saj bi morala temeljiti na odrešujoči, darujoči ljubezni do lastnega žrtvovanja ne pa na minljivi erotiki. S tem, ko je pesnik pristal na minljivo uteho erotike, je prekršil temeljno potezo samožrtvovalca skrito v Nietzschejevi sintagmi »schenkende Tugend«. Tako je povsem razumljivo, da je v celotnem integralu Jaz protestiram prisotna pesnikova tragična nemoč, ki se je zaveda in se zato zateče v samoobtožbo. Res je sicer, da protestira proti

⁵ S. Kosovel, Kons:5, Integrali, CZ Ljubljana, 1984, str .230

nihilističnim vrednotam sodobne družbe, vendar pa je še vedno tragično ujet vanjo, ker v odločilnih trenutkih ni poiskal pravega izhoda, ker v odločilnem trenutku ni mogel pretrgati vrvi, ki ga je vezala na bivanjsko danost. Zato je njegova samoobtožba krik človeka, ki ni izpolnil temeljne bivanjske odgovornosti. To je tista bolečina, ki napolnjuje pesnika, ko se imenuje »bedni, izgubljeni človek, propadlega naroda propadli sin«. Bolečina pesnika je skrita bolečina trpečega emocionalnega človeka, ki ga Kosovel razkriva v integralu z naslovom Solze mask.

Pesem Solze mask je tragična izpoved pesnika in njegove žrtvovane generacije. Maska, ki jo v družbi nosijo trpeči ljudje, je krinka, za katero se skriva občutljivo in ranljivo emocionalno jedro, ki mora ostati zakrito, ker je sicer izpostavljeno uničenju. Tragična razklanost na racionalni videz in na emocionalno jedro skriva v sebi globljo in usodnejšo razklanost, ki se v filozofskem pogledu imenuje ontološka diferenca in predstavlja temeljni prepad med bitjo in bivanjem. Iz tega izhodišča je izhajal tudi Nietzsche, ko je v svojih filozofskih spisih opozarjal na odsotnost biti, ki pomeni tudi odsotnost človekove emocionalne naravnosti. Zato je v svojem delu Onstran dobrega in zlega zapisal, da je potrebno biti »spoštljiv do mask«. S tem je neposredno opozoril na dejstvo, da se za masko hladnega racionalizma prav lahko skriva emocionalno jedro trpečega dionizičnega človeka. Njegova bolest je tiho trpljenje brez besed, kot ga upodobi Kosovel v pesmi Majhen plašč.

Majhen plašč besed je pesnikovo ogrinjalo, v katerega se skriva pred časom in prostorom gromkih, bombastičnih besed, praznih za človeško trpljenje. Pesnik namreč ne potrebuje hrupa zunanosti in veličastnih puhlic, ampak potrebuje svoj prostor umika, predvsem prostor velike samote, v kateri niso potrebne besede za izražanje bivanjskega, zunanjega. Pesnik potrebuje drugačne besede, ki se rodijo v veliki, svetli samoti in so predvsem govorica njegove razbolele notranosti. Samo v varni samoti, ki jo Kosovel imenuje »majhen plašč«, se pesnik lahko popolnoma distancira od praznih družbenih vrednot, ki se imenujejo bogastvo in razkošje. Izven negativnega bivanjskega prostora išče odrešujočo bitno besedo, ki jo v pesmi Opuščene zapiše z veliko začetnico.

Pesem Opuščene se nanaša neposredno na pesem Majhen plašč in predstavlja imperativ umetnika po novi, odrešujoči besedi. Kosovel začne svoj integral Opuščene z neomajnim prepričanjem, da bodo opuščene vse preživele družbene vrednote, zgrajene na trdnih materialnih temeljih in brez etične orientacije. Šele tako izpraznjen bivanjski prostor bo omogočil, da vstane »nenapisana, nemišljena in nikoli slutena Beseda«. S to mislijo se pesnik približa razumevanju biti, kot je razvidno iz filozofije F. Nietzscheja. Beseda bit je namreč označena kot tista beseda, ki je nujno nemišljena, velikokrat sicer izrečena, a še večkrat pozabljena, kajti evropski prostor je prostor pozabe biti. Zaradi njene odsotnosti se je napolnil z lažnimi vrednotami, ki so ga slednjič pripeljale do skrajnega roba - do prevlade nasilne smrti. Iz take zgodovinske izkušnje se v pesniku prebudi krik po bitni besedi, ki bo preusmerila človeško manipulativnost in samozadostnost v etično odgovornost, v skrb za bit, v skrb za so-bit. Pesnikov krik po bitni besedi sega globoko, do samih korenin te besede, sega do temnega bitnega jedra ter se s tem približa dionizičnemu, ki je v Nietzschejevi misli pragovorica biti. Dionizična govorica, govorica trpljenja, ki izhaja iz temnega gona zemlje in ima svoj najgloblji izvor v glasbi, je po Nietzschejevem izvajanju govorica trpljenja, najgloblje človeške emocije, je govorica umiranja in porajanja, govorica žrtve in zmagovalca nad nasilno smrtjo. Taka govorica, ujeta v odrešilno besedo, pomeni Kosovelovo napoved nove evropske družbe. Bitno besedo pričakuje, kot zapiše, iz teme, ker je v temi rojena, v temi trpljenja, zato bo njen prihod tembolj zmagoslaven in njena moč bo tem večja. Prihod Besede bo spremenil podobo Evrope tako silovito, kot je zapisano v zadnjem verzu: »In kar je starega, bo umrlo.«⁶ Vendar pa ostaja pesnikov krik po odrešujoči besedi osameli krik, ki se izgubi v bivanjskem prostoru, kajti bitna beseda ostaja še naprej najbolj pozabljena beseda. Zaradi

⁶ S. Kosovel, Kons: 5, Integrali, CZ Ljubljana, 1984, str. 230

njene pozabe se stopnjuje nasilje, ki vedno bolj zožuje možnost umika, kot je predstavljeno v pesmih: Pesem št. X, Kons: XY ter Kons: Z

Pesem št.X, ki je zanimiva zaradi svoje zvočne izrazitosti, ko pesnik z ustrežno kombinacijo fonemov ustvari zvočni vtis streljanja in davljenja zastrupljene živali, postavlja v svoje središče nasilno smrt emocionalnega človeka. Na to opozarja lirska meditacija, ki jo pesnik posveti svoji mladosti, njeni svetlobi in dehtenju. Ta izrazito emocionalni utrinek pa je ujet v sredino bivanjske groze: med umiranje zastrupljene živali in med položaj človeka, ki ga je družba zreducirala na nivo podgane. Resnica Evrope je resnica rafiniranega nasilja, resnica ubijanja in človekove groze pred nasilno smrtjo, ki se podrobneje razkriva v pesmi Kons: XY.

Pesem Kons: XY miselno dopolnjuje Pesem št. X, saj Kosovel nadaljuje in pogloblja tragiko človekove nemoči in brezizhodnosti. Ljudje se v svojem obupu zapirajo vase, v lastno bolečino, kajti glasna tožba lahko postane družbeno nevarna. Bivanjski prostor se je nevarno zreduciral, v njem je prostora samo še za ječe, žandarje, vojaške procese in zasliševanja, nikamor več se ne more umakniti emocionalni človek, človek, ki nosi rože v svojem srcu, kot je zapisal Kosovel. V bliskih orožja umira Evropa, razdeljena na interesne sfere, skupaj z Evropo umira tudi žrtvovana generacija, vendar se v umiranju starega kontinenta poraja tudi novo življenje, ki ga pesnik napoveduje v pesmi Kons: Z.

Začetek te pesmi je vezan na kaotično evropsko situacijo, na vojno in smrt, nato pa se prevesi v novo podobo Evrope, ki jo Kosovel tudi grafično, vizualno, nakaže tako, da preseka besedilo z velikimi črkami: NOVA KULTURA. Nova kultura pomeni pesniku absolutno nov bivanjski prostor, ki ga bodo napolnili: nova kultura, nova politika in nova umetnost. Vse nove družbene kategorije pa bodo imele skupni predznak: človečanstvo. Tako podobo Evrope, zgrajeno na novih etičnih temeljih, pričakuje pesnik potem, ko se bodo porušile vse lažne družbene vrednote in bo Evropa stopila »onkraj dobrega in zlega«, v prevrednotene vrednote, ki jim bo temelje postavila Beseda kot nagovor biti.

Pesmi: Pesem št. X, Kons: XY ter Kons: Z tvorijo skupaj miselno celoto. Pesem št. X odpira resnico nasilne smrti in zgodovinske laži, Kons: XY pogloblja resnico bivanjskega prostora, ki se spreminja v totalno brezizhodnost in grozo ubijanja, Kons: Z pa iz nasilne zgodovinske smrti napoveduje novo podobo Evrope, ki bo zgrajena na temeljih človečanstva. Vendar pa je v sklopu vseh treh besedil treba opozoriti tudi na tragično trpkost, ki se skriva v naslovih pesmi. Z matematičnega vidika so X, Y, Z neznanke in kot neznanke jih je mogoče razumeti z različnih vidikov tudi v Kosovelovi izpovedi. Najprej jih je mogoče razumeti kot neznanost, neznan krik nekega majhnega naroda, ali celo nekega neznatnega ozemlja, ki se imenuje ogrožena Primorska. Neznanke X, Y, Z so prav lahko neznan, neodmevni krik neznatnega naroda, ki je izročeni nasilni smrti. Prav tako kot je lahko neznan in neznan krik groze, tako je lahko neznan in neznan tudi krik po novem človečanstvu. Dvom vanj je prisoten v pesmi Ura žalosti.

Pesem Ura žalosti je pesem slovesa od starega sveta, zato ima naslov pesmi ironičen prizvok. Iz starega sveta bo namreč vstal nov svet, nova mistika, kot zapiše Kosovel, mistika človeka z magičnim ognjem v srcu in z očmi, ki bodo kakor radij presvetlile noč. Tako podoba novega človeka, človeka nove mistike, je zasnoval F. Nietzsche v liku Zaratustre. Zaratustra je tista podoba Čezčloveka, ki bo z novim sijajem, z dionizično močjo, presvetlil Evropo, da bo postala prostor biti, prostor novih etičnih razsežnosti. Zaratustra pa zavzema tudi povsem svojsko relacijo do smrti. Smrt razume kot radost umika iz prostora, ki ga je napolnila odsotnost biti. Prav tako razumevanje je prisotno tudi v Kosovelovi pesmi, saj pesnik zapiše: »Smrt je umikanje življenju. Smrt je veselje.«⁷ Ta misel pa nosi v sebi tudi dvom v etično spremembo Evrope, v novo človečanstvo.

Kosovelovi Integrali, ki pomenijo novost v slovenski liriki 20.stoletja, se po svojem miselnem izhodišču dopolnjujejo s filozofsko mislijo, ki je bila prisotna v času prve vojne in

⁷ S. Kosovel, Opuščene, Integrali, CZ, Ljubljana, 1984, str. 200

po njej, z mislijo F. Nietzscheja. Integral, ki pomeni z matematičnega vidika nizanje neskončno majhnih spremenljivk, da bi iz tega nastalo nekaj kvalitetno novega, pomeni Kosovelu izhodišče za novo podobo Evrope. Nova Evropa, zgrajena na etičnih temeljih, mora postati nekaj povsem novega; postati mora prostor »onkraj dobrega in zlega«, prostor biti, prostor dionizičnega, emocionalnega človeka, predvsem pa prostor Besede kot ubeseditve biti. Skozi celotno zbirko je mogoče opazovati pesnikovo tragično izkušnjo, ko vedno znova spoznava, da so spremenljivke neznatne in neopazne, konstante pa trdne in nespremenljive. Ob konstantah se razbija pesnikov upor, njegova pripravljenost na akcijo, naraščata pa strah in groza pred nasilno smrtjo. Kosovel, pesnik ogroženega naroda in ogrožene Primorske, je samo član v verigi žrtvovane generacije, ki je v hudi zgodovinski preizkušnji iskala izhod. Zato ni naključje, da se je mlada generacija intelektualcev oprijela zamisli o novi podobi človeka, ki bi v sebi združeval podobo asketa z velikim intelektualnim potencialom, samožrtvovalca, predvsem pa bi ustrezal dionizičnemu, v trpljenju preizkušanemu človeku, ki bi bil radikalno nasprotje stehinizirani in strogo racionalni evropski družbi. Takega človeka je mlada evropska in slovenska generacija umetnikov in intelektualcev našla v Nietzschejevem Čezčloveku. Nietzschejev Čezčlovek, ki bi postavil nove etične temelje Evrope, je s svojo samožrtvovalnostjo nagovoril Klementa Juga, legendarnega alpinista s Primorske, filozofa, etičnega reformatorja in Kosovelovega prijatelja. V mnogih integralih, še posebej pa v besedilih Solze mask in Ura žalosti, je mogoče opaziti pesnikov namig na Jugovo življenje, ki ga je v celoti razdal za svoj narod. Klement Jug, ustvarjalec nove etike, je preživel svoje življenje v smislu Nietzschejevega aktivnega nihilizma in sicer kot človek totalne akcije, kot borilec s strahom v prepadni steni in kot človek, ki je nosil masko hladnega racionalista, za njo pa je skrival svojo razbolelo emocionalnost. Njegova tragična in brezplodna prizadevanja za novo podobo človeka so bila za mlado generacijo primorskih intelektualcev tudi tragični dvom v novo človečanstvo. To je bil tisti dvom, ki je prevzel tudi Kosovela. Dvom v novo podobo družbe pa je tudi tista temeljna tragika, ki jo je poznal filozof Klement Jug in sicer kot pasivnost, kot pristanek v danost. Temeljna tragika človeštva je njegova vsečnost, otopelost za akcijo, je ugašanje akcije, kar je ubeseditel Kosovel v pesmi Mrtvi človek. Osrednje vprašanje, ki ga je pesnik postavil človeku, se glasi: »Ali rasto bele vrtnice ti iz srca, ali jih barvaš s svojo sladko srčno krvjo? Ti si brez vrtnic...«⁸ Aluzija na znamenito Wildovo pravljico je s Kosovelovim vprašanjem dobila novo razsežnost. Človek, ki ni pripravljen na akcijo, na samožrtvovanje, človek brez vrtnic, ne bo spremenil etične podobe Evrope. Ostal bo pasivni suženj, mrtvi človek v mrtvi pokrajini. Zato so Kosovelovi Integrali dokument časa žrtvovane generacije, filozofija časa, ki je čas odsotne biti.

Viri in literatura

- Vladimir Bartol, 1952: Nekaj opažanj o zgodovinskem čutu in filozofiji dobe. Razgledi. 1-17.
Martin Heidegger, 1971: Evropski nihilizem. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Srečko Kosovel, 1984: Integrali. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Friedrich Nietzsche, 1988: Onstran dobrega in zlega. Ljubljana: SM.
Friedrich Nietzsche, 1974: Tako je dejal Zaratustra. Ljubljana: SM.
Friedrich Nietzsche, 1970: Rojstvo tragedije. Ljubljana: SM.
Anton Ocvirk, 1984: Srečko Kosovel in konstruktivizem. Ljubljana: CZ.
Ivan Urbančič, 1997: Zaratustrovo izročilo. Ljubljana: SM.
Franc Zdravec, 1970-72: Zgodovina slovenskega slovstva. Maribor: Založba Obzorja.

⁸ S. Kosovel, Ura žalosti, Integrali, CZ, Ljubljana, 1984, str .303